

а в пузе – шелк; Чатыры вокі мае, ды **трасцу** бачыць – руск. Глаза по ложке, да не видят ни крошки; **Трасца** табе ў бок – руск. Чтоб ты лопнул; **Трасцу (трасцы)** сханіць – руск. Получить кукиш с маслом; **Трасца** твайёй галаве – руск. Ни дна тебе ни покрывки; **Трасцы** з макам = *Хваробы з трасцаю* – руск. Кукиш с маслом. Лексема *трасца* не зафіксаваная ў слоўніках безэквівалентнай лексікі беларускай мовы ў рускамоўным дачыненні І. Р. Шкраба, але выразна вылучаецца ў складзе шматлікага кола фразеалагізмаў і не знаходзіць у іх ніводнага аднаслоўнага дакладнага эквівалента. У Тлумачальным слоўніку беларускай літаратурнай мовы да слова *трасца* даецца паметка “размоўн.” і ўказваецца, што ў пераносным сэнсе яно ўжываецца з адмоўным адценнем пры абазначэнні чаго-н. няпэўнага, невядомага і пад., а таксама ўжываецца як лаянкавае слова [5, с. 661].

Такім чынам, безэквівалентныя словы розных лексіка-семантычных груп і рознай часцінамоўнай прыналежнасці нярэдка выступаюць у якасці кампанентаў беларускіх фразеалагічных адзінак, падкрэсліваючы такім чынам іх нацыянальна-культурную спецыфіку і каларыт. Перакладаюцца на рускую мову такія ўстойлівыя выразы найчасцей аналагамі з падобнай або рознай структурна-граматычнай арганізацыяй і розным кампанентным складам.

Літаратура

1. Іванова, С. Слоўнік беларускіх прыказак, прымавак і крылатых выразаў: Лінгвакраіназнаўчы дапаможнік / С. Іванова, Я. Іваноў. – Мінск : Бел. Фонд Сораса, 1997. – 262 с.
2. Ліцвінка, В. Д. Слова міма не ляціць: Беларус. нар. прыказкі і прымаўкі / В. Д. Ліцвінка, Л. А. Царанкоў. – Мінск : Універсітэцкае, 1985. – 149 с.
3. Лепешаў, І. Я. Тлумачальны слоўнік прыказак / І. Я. Лепешаў, М. А. Якалцэвіч. – Гродна : ГрДУ, 2011. – 695 с.
4. Санько, З. Малы руска-беларускі слоўнік прыказак, прымавак і фразем. – Мінск: Навука і тэхніка, 1991. – 218 с.
5. Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы : Больш за 65 000 слоў / Пад рэд. М. Р. Судніка, М. Н. Крыўко. – 4-е выд. – Мінск : БелЭН, 2005. – 784 с.
6. Шкраба, І. Р. Самабытнае слова: Слоўнік безэквівалентнай лексікі (у рускамоўным дачыненні). – Мінск : БелЭн, 1994. – 223 с.
7. Шкраба, І. Р. Слоўнік беларускай безэквівалентнай лексікі. – Мінск : Беларус. Энцыклапедыя імя П. Броўкі, 2008. – 320 с.

Т.Л. Чахоўская

МЭТЫ І ЗАДАЧЫ НАВУЧАННЯ БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ ЯК ЗАМЕЖНАЙ

Мэта навучання мове – гэта запланаваны вынік дзейнасці па авалоданні мовай, які дасягаецца пры дапамозе адпаведных прыёмаў, метадаў і сродкаў навучання.

Мэты навучання вызначаюцца запатрабаваннямі грамадства, зацікаўленага ў падрыхтоўцы ўсебакова развітага спецыяліста, які добра валодае абранай ім спецыяльнасцю, і сфармуляваны ў Законе «Аб адукацыі ў Рэспубліцы Беларусь». Закон арыентуе сярэднія і вышэйшыя адукацыйныя ўстановы на

падрыхтоўку навучэнца да інтэграцыі ў сістэмы нацыянальнай і сусветнай культур.

Мэты навучання павінны адпавядаць сацыяльным запытам грамадства і адначасова быць рэальнымі для дасягнення навучэнцамі ў пэўных умовах навучання. Як кампанент сістэмы навучання, мэты ўплываюць на выбар зместу, метадаў, сродкаў, арганізацыйных форм навучання, што дае падставы адносіць іх да базісных катэгорый методыкі і адначасова аднаго з вядучых кампанентаў сістэмы навучання.

У лінгваметодыцы традыцыйна вылучаюцца тры мэты навучання: *практычную, агульнаадукацыйную, выхаваўчую і развіццёвую*. У спецыяльнай літаратуры апошніх гадоў гаворка ідзе яшчэ пра адну мэту навучання – *стратэгічную (глабальную)*, якая з’яўляецца адлюстраваннем сацыяльных інтарэсаў грамадства ў адносінах да навучэнцаў.

Сутнасць стратэгічнай мэты заключаецца ў фарміраванні ў працэсе навучання мове другаснай моўнай асобы, г.зн. такога ўзроўню валодання мовай, які ўласцівы носьбіту мовы (моўнай асобы) з пункту гледжання магчымасцей яе выкарыстання ў рэальнай камунікацыі. Тэрмін «другасная моўная асоба» быў уведзены ў навуковы ўжытак Ю.М. Каравулавым (1987) і ўзыходзіць да паняцця «моўная асоба», упершыню выкарыстанаму В.У. Вінаградавым (1930).

Такім чынам, калі пад моўнай асобай маецца на ўвазе носьбіт мовы, які характарызуецца на аснове аналізу створаных ім тэкстаў з пункту гледжання адлюстравання ў іх навакольнага свету, то пад другаснай моўнай асобай маецца на ўвазе чалавек, які валодае замежнай для яго мовай з пункту гледжання адпаведнасці яго маўленчых твораў нормам гэтай мовы. Пры гэтым у структуры другаснай моўнай асобы можна вылучыць тры ўзроўні: 1) вербальна-семантычны (веданне сістэмы мовы і ўменне ёю карыстацца ў розных сітуацыях зносінаў; 2) кагнітыўны (веданне паняццяў, ідэй, уяўленняў, якія складаюцца ў карціну свету; 3) прагматычны (магчымасць рэалізаваць свае мэты, матывы, інтарэсы ў працэсе маўленчай дзейнасці).

Такім чынам, стратэгічная мэта навучання накіравана на фарміраванне ў навучэнца рыс другаснай моўнай асобы, а іх сфарміраванасць дазваляе навучэнцу ўдзельнічаць у міжкультурных зносінах на ўзроўні носьбіта мовы і павялічваць узровень такіх зносінаў як на аўдыторных занятках з выкладчыкам, так і ў працэсе самападрыхтоўкі. Формы, спосабы і кірункі такога самаўдасканалення закладзены ў дакуменце, распрацаваным Саветам па культурным супрацоўніцтве Еўрасаюза – «Еўрапейскім моўным партфелі» (Страсбург, 1997). Гэты дакумент прапануе кожнаму чалавеку зафіксаваць свой вопыт у вывучэнні мовы і дасягнуты ўзровень валодання мовай (што важна, напрыклад, пры прыёме на працу ці вызначэнні формы павышэння кваліфікацыі), а таксама: а) стымулюе і ўмацоўвае жаданне вывучаць мовы на працягу ўсяго жыцця; б) спрашчае планаванне навучальнага працэсу, кантроль за ім і ацэнку ўзроўню валодання мовай як самімі навучэнцамі, так і ўсімі зацікаўленымі ў гэтым асобамі.

Усё гэта дазваляе разглядаць стратэгічную мэту навучання ў якасці вядучай у парадыгме мэт навучання:

Стратэгічная мэта → Практычная мэта → Агульнаадукацыйная мэта → Выхаваўчая мэта → Развіццёвая мэта

Заўважым, што на працягу развіцця методыкі пытанне аб тым, якая мэта навучання з'яўляецца вядучай, вырашалася неадназначна. Так, у XIX – пачатку XX стст. у якасці вядучай разглядалася агульнаадукацыйная мэта навучання мове, паводле якой вывучэнне замежнай мовы ў школе выконвала задачу развіцця лагічнага мыслення і пашырэння інтэлекту навучэнцаў. Таму асноўным аб'ектам навучання былі граматыка і трэніроўка ў чытанні і перакладзе тэкстаў. Для гэтага шырока выкарыстоўваўся граматыка-перакладны метады. Характэрна ў гэтай сувязі выказванне К.Д. Ушынскага, які наступным чынам вызначаў мэты навучання замежным мовам: «Галоўнай мэтай вывучэння кожнай замежнай мовы павінна быць знаёмства з літаратурай, потым разумовая гімнастыка і, нарэшце, ужо, калі магчыма, практычнае авалоданне замежнай мовай».

Як вынікае з гэтага выказвання знакамітага педагога, ён, як і шматлікія яго сучаснікі, мэта навучання замежнай мове бачыў першым чынам у адукацыі і развіцці навучэнцаў сродкамі замежнай мовы.

У другой палове XIX ст. у сувязі з павелічэннем запатрабаванняў у практычным валоданні замежнай мовай у якасці вядучай прапануецца практычная мэта навучання, якая захоўвае сваё пануючае значэнне і ў нашы дні. Вылучэнне практычнай мэты ў якасці вядучай тлумачыцца і спецыфікай прадмета «замежная мова»; прызначэнне гэтага прадмета – авалоданне новым у параўнанні з роднай мовай моўным кодам, які выкарыстоўваецца ў якасці сродкаў выражэння думак, г.зн. падчас маўленчай дзейнасці. Таму намаганні выкладчыкаў у першую чаргу павінны быць накіраваны на фарміраванне такой сістэмы камунікатыўнай дзейнасці, якая дазваляе карыстацца мовай у розных сітуацыях зносін.

Вядучае становішча практычнай мэты ў XX стагоддзі спрыяла перагляду сістэмы навучання мове ў цэлым: шырокі распаўсюд атрымалі падыходы да навучання, якія найбольш паспяхова забяспечваюць дасягненне гэтай мэты (прамы, камунікатыўна-дзейнасці), а таксама метады навучання, якія рэалізуюць такія падыходы: камунікатыўны, інтэнсіўны метады. Гэта знайшло адлюстраванне і ў адборы навучальных матэрыялаў, і ў сістэме практыкаванняў, накіраваных на іх засваенне, і ў стварэнні новых тыпаў падручнікаў (камунікатыўных) і дапаможнікаў (аўдыявізуальных).

У метадычнай літаратуры апошніх гадоў усё часцей сцвярджаецца думка аб раўнапраўі ўсіх мэт навучання ў навучальным працэсе, паколькі «нераўнапраўнае стаўленне» да розных мэт прыводзіць да глабалізацыі маўленчага кампанента ў сістэме навучання насуперак іншым аспектам навучання.

Практычная мэта навучання

Рэалізацыя гэтай мэты на занятках прадугледжвае авалоданне навучэнцамі мовай як сродкам зносін, а таксама фарміраванне агульнанавучэбных уменняў

(такіх, як уменне працаваць з кнігай, лагічна і паслядоўна выкладаць свае думкі, рабіць навучальныя запісы, карыстацца сучаснымі тэхналогіямі навучання), што забяспечваюць эфектыўнасць авалодання мовай у зададзеных параметрах. Такім чынам, практычная мэта ў сучаснай методыцы разумеецца шырэй, чым толькі здольнасць да камунікацыі, набытая падчас навучання (часта практычная і камунікатыўная мэты разглядаюцца як сінанімічныя паняцці), але і ўключае веды, навыкі і ўменні тэхналагічнага характару, якія стымулююць працэс авалодання мовай.

Аднак такое даволі шырокае разуменне мэты дыферэнцыруецца ў залежнасці ад пэўных умоў навучання мове. Так паўстала праблема ўзроўняў практычнага валодання мовай і неабходнасць вылучаць прамежкавыя і канчатковыя мэты навучання па кожным тыпе дзейнасці і аспекце мовы ў межах этапаў і профіляў навучання.

На занятках са студэнтамі-філолагамі ў якасці канчатковай мэты прапануецца свабоднае валоданне мовай у яе вуснай і пісьмовай формах у межах, блізкіх да ўзроўню валодання мовай яго носьбітамі, набыццё ведаў пра сістэму мовы і ўменняў карыстацца такімі ведамі ў будучай прафесійнай дзейнасці. Пры гэтым прафесійная дзейнасць выкладчыка і перакладчыка прад'яўляе больш высокія патрабаванні да ўзроўняў валодання мовай у параўнанні з іншымі катэгорыямі філолагаў (рэдактар, журналіст, лінгвіст, спецыяліст па міжкультурных зносінах).

На пачатковым этапе ставіцца больш вузкая, прамежкая мэта ў параўнанні з канчатковай мэтай навучання мове: авалодаць асновамі мовы на памежным узроўні.

На занятках са студэнтамі-нефілолагамі мова засвойваецца ў аб'ёме, неабходным для атрымання адукацыі па профілі ВНУ. Яшчэ больш абмежаваны характар мэты навучання мае месца ў працы кароткатэрміновых курсаў, дзе пераважная ўвага надаецца фарміраванню навыкаў і ўменняў вуснага маўлення на загадзя адабраным лексіка-граматычным матэрыяле ў межах абмежаванага кола тэм і сфер зносін (штодзённая-побытавая і сацыяльна-культурная).

Рэалізацыя практычнай мэты ва ўмовах сярэдняй адукацыі мае свае асаблівасці, якія адлюстроўваюць галоўную задачу школы – даць агульную адукацыю і тым самым закласці падмурак для атрымання спецыяльнасці. Мэта навучання замежнай мове ў школе – забяспечыць дапрафесійны ўзровень валодання мовай, які дае магчымасць наступнага давучвання ў адпаведнасці з запатрабаваннямі чалавека. Гэты ўзровень вызначаецца як памежны і ў адпаведнасці з Дзяржаўным адукацыйным стандартам па замежных мовах прадугледжвае авалоданне навучэнцамі ўсімі відамі маўленчай дзейнасці. Пры гэтым узровень падрыхтаванасці школьнікаў у сферы чытання можа быць больш высокім у параўнанні з іншымі відамі маўленчай дзейнасці (прасунутая камунікатыўная кампетэнцыя), у той час як у маўленні, успрыманні маўлення на слых і пісьме дасягаецца ўзровень элементарнай камунікатыўнай кампетэнцыі, якая прадугледжвае магчымасць зносін у абмежаваным коле стандартных сітуацый.

Такім чынам, асновай практычнага валодання мовай у сярэдняй школе і, шырэй, у рамках даўніверсітэцкіх форм навучання, разумеецца абмежаваны, але камунікатыўна дастатковы ўзровень, які забяспечвае дастатковыя па змесце і моўнаму афармленню зносіны ў межах лексічных і граматычных мінімумаў, тэм і сітуацый зносін, зафіксаваных патрабаваннямі да элементарнага (узровень выжывання), перадпамежнага (базавага) і памежнага ўзроўням валодання мовай. Важна падкрэсліць, што авалоданне асновамі мовы павінна быць досыць дынамічным і стабільным, што забяспечвае поспех далейшага ўдасканалення ў авалоданні мовай (у тым ліку і падчас саманавучання).

Выкладчык павінен мець выразнае ўяўленне пра прамежковую і канчатковую мэты навучання (яны пералічаны ў адпаведных мінімумах і праграмах), што вызначае выбар метадаў, прыёмаў і сродкаў навучання, якія забяспечваюць дасягненне пастаўленых мэт.

З гэтага вынікае, што практычная мэта навучання мае розны змястоўны выражэнне і розныя ўзроўні яе рэалізацыі ў залежнасці ад этапаў і профіляў навучання. Мэты могуць быць выбарчымі (авалоданне адным з відаў маўленчай дзейнасці) і комплекснымі (авалоданне сродкамі мовы і відамі маўленчай дзейнасці ў розных тыпах і формах). Выбарчыя мэты навучання характэрныя для заняткаў на моўных курсах, калі праграма заняткаў будзеца з улікам інтарэсаў і запатрабаванняў навучэнцаў, а комплексныя – ва ўмовах пралангаванага навучання, характэрнага для заняткаў у сярэдняй і вышэйшай школе.

Пры характарыстыцы мэты навучання варта размяжоўваць паняцці «мэта навучання» і «задача навучання». Задачы навучання – гэта аб'ектыўнае адлюстраванне мэты навучання ў дачыненні да пэўнага этапа і тыпу заняткаў. У межах адной і той жа мэты могуць вырашацца розныя задачы навучання. Яны фармулююцца ў выглядзе пераліку ведаў, навыкаў, уменняў, якія рэалізуюцца ў рамках сферы, тым, сітуацый і тактык зносін.

Пры гэтым важна, каб задачы былі адэкватныя мэтам навучання. У межах рэалізацыі практычнай мэты яе задачамі могуць быць розныя: удасканаленне навыкаў і ўменняў вуснага і пісьмовага маўлення, фарірмаванне аднаго з відаў кампетэнцыі, авалоданне прыёмамі перакладчыцкай дзейнасці і інш. Цяжкасці ў працы выкладчыка часта выклікаюцца тым, што ён не заўсёды выразна можа вызначыць і давесці да навучэнцаў задачы, якія вырашаюцца на занятках, што змяняе эфектыўнасць аўдыторнай працы.

Пералічанныя задачы навучання, якія рэалізуюцца ў межах практычнай мэты і арыентуюцца на дасягненне 4 сертыфікацыйнага ўзроўню валодання мовай, што характарызуе навучэнца як вопытнага карыстальніка, які атрымаў кваліфікацыю выкладчыка. У якасці задач навучання вылучаюцца наступныя: прадметныя, моўныя, маўленчыя, агульнавучэбныя, сацыякультурныя, прафесійныя.

Прадметныя задачы ўключаюць той прадметны змест, які з дапамогай моўнага і маўленчага матэрыялу можа быць перададзены ў працэсе камунікацыі: сферы, тэмы, сітуацыі зносін, камунікатыўныя інтэнцыі як элементы маўленчых актаў.

У якасці *сфер зносін* вылучаюцца наступныя:

а) *сацыяльна-побытавая* (магчымасць задавальнення асабістых і побытавых запатрабаванняў у сферы вытворчай дзейнасці і ў сферы грамадскіх інтарэсаў пры неафіцыйных зносінах);

б) *навучальная* (задавальненне запатрабаванняў падчас навучальнай дзейнасці);

в) *прафесійна-вытворчая* (задавальненне запатрабаванняў у працэсе прафесійнай дзейнасці);

г) *сацыяльна-культурная* (задавальненне эстэтычных і пазнавальных запатрабаванняў пры ўспрыманні і абмеркаванні твораў літаратуры і мастацтва, наведванні музеяў, выкананні рэлігійных абрадаў і інш.);

д) *афіцыйна-справавая* (мае месца пры вырашэнні сацыяльна-маральных пытанняў у працэсе зносін з прадстаўнікамі адміністрацыі, дзяржаўных устаноў).

Тэмы зносін, у межах якіх навучэнцы могуць ажыццяўляць маўленчыя зносіны, прадстаўлены наступнымі:

а) тэмы, актуальныя для моўцы ў сферы яго асабістых інтарэсаў і міжасобасных адносін (чалавек і яго асабістае жыццё, праца, прафесія, адукацыя, выхаванне, вольны час, захапленні);

б) тэмы сацыяльна-культурнага характару (чалавек і грамадства, чалавек і палітыка, чалавек і навука, чалавек і мастацтва, чалавек і эканоміка);

в) тэмы агульнагуманітарнай праблематыкі (чалавек і прырода, духоўнае развіццё чалавека);

г) тэмы прафесійнай скіраванасці (навучэнец як суб'ект навучальнай дзейнасці, педагог як суб'ект педагагічнай дзейнасці, педагагічная дзейнасць у розных адукацыйных сістэмах, сучасныя тэхналогіі навучання).

Камунікатыўныя інтэнцыі – намеры, у межах якіх моўца мяркуе рэалізаваць свой маўленчы акт). Інтэнцыі (ад лац. *intentio* – імкненне) – скіраванасць свядомасці, мыслення на які-небудзь прадмет, у аснове якога ляжыць жаданне, задума.

У якасці інтэнцый вылучаюцца наступныя:

а) кантактавызначальныя (жаданне ўступіць у камунікацыю, падтрымаць/завяршыць гутарку, прыцягнуць увагу, прадставіцца, падзякаваць, запрасіць, прынесці прабачэнне і інш.);

б) рэгуляцыйныя (імкненне заахвоціць суразмоўцу да здзяйснення дзеяння, выказаць просьбу (пажаданне), згода рэагаваць на захвочванне і інш.);

в) інфармацыйныя (задаваць пытанні і паведамляць інфармацыю ў розных умовах, распытваць, удакладняць і інш.).

Моўныя задачы. Вырашэнне моўных задач мяркуе авалоданне навучэнцамі наборам прадугледжаных праграмай моўных адзінак і фарміраванне на іх аснове ведаў і фанетычных, лексічных, граматычных навыкаў, якія забяспечваюць магчымасць карыстацца мовай як сродкам зносін. Узровень дасведчанага карыстальніка (4 сертыфікацыйны ўзровень) прадугледжвае валоданне навучэнцамі фанетычнымі і рытміка-інтанацыйнымі

нормах беларускай мовы, яе графічнай, арфаграфічнай, словаўтваральнай сістэмамі, марфалогіяй, сінтаксісам, лексічным мінімумам у межах 7000 адзінак. Лексічны мінімум у 3000 слоў дазволіць замежным навучэнцам разумець да 95% любога тэксту на беларускай мове.

Маўленчыя задачы. Рэалізуюцца ў працэсе фарміравання і развіцця камунікатыўных уменняў на аснове моўных і сацыякультурных ведаў і навыкаў у межах прадметнага зместу гаворкі (сфер, сітуацый і тэм зносін). Ахарактарызуем маўленчыя задачы па відах маўленчай дзейнасці, якія вызначаюць змест камунікатыўнай і сацыякультурнай кампетэнцыі.

Аўдзіраванне. Уменне разумець змест, камунікатыўныя намеры і эмацыянальна-экспрэсіўныя асаблівасці моўцы пры аб'ёме пасіўнага слоўніка да 7000 слоў. Слухач павінен умець адрозніваць правільнае вымаўленне ад няправільнага, здагадацца па кантэксце пра значэнне незнаёмых слоў (іх колькасць не павінна перавышаць 10%, і такія лексічныя адзінкі не павінны быць апорнымі) і адрозніваць на слых сэнсавыя адценні блізкіх па значэнні слоў. Маналагічны тэкст можа прапаноўвацца да розных камунікатыўных тыпаў маўлення (апісанне, апавяданне, разважанне) і розных сфер зносін. Дыялагічны тэкст складаецца з розных дыялогаў (інтэрв'ю, абмен думкамі і г.д.). Пры ўспрыманні на слых аўтэнтычнага тэксту (прагноз надвор'я, рэклама, аб'ява) навучэнец павінен умець вылучыць асноўную думку.

Маўленне. Уменне дасягаць мэты камунікацыі, арганізуючы сваю гаворку ў форме дыялога і маналога з выкарыстаннем розных відаў маўленчых зносін (апісанне, разважанне) у рэчышчы розных сфер і тэм зносін і розных стылістычных сродкаў, адэкватных сітуацыі зносін пры аб'ёме актыўнага слоўніка ў межах 3500 адзінак. Моўца павінен правільна ўжываць формулы маўленняга этыкету, ставіць лагічны націск, правільна інтанаваць фразу.

Чытанне. Уменне разумець змест любога неадаптаванага тэксту без слоўніка або з мінімальным зваротам да слоўніка, карыстаючыся пры гэтым рознымі відамі чытання: аглядным, навучальным, азнаямленчым, пошукавым. Хуткасць пры вывучальным чытанні – да 100 слоў/мін, пры азнаямленчым – 350–400 слоў/мін. Навучэнец павінен прадэманстраваць: а) разуменне агульнага зместу тэксту і яго асноўнай думкі пасля аднаразовага прачытання тэксту; б) уменне арыентавацца ў структуры тэксту (знаходзіць у тэксце рэплікі персанажаў, выяўляць пазіцыю аўтара, здабываць новую для сябе інфармацыю, вылучаць выразныя і выяўленчыя сродкі стварэння мастацкага выражэння); в) вызначаць жанр твора; г) здагадацца па кантэксце пра значэнне невядомых адзінак мовы.

Пісьмо. Уменне ствараць уласныя тэксты розных жанраў (тэзісы, канспект, анатацыя, рэзюмэ, рэферат, заява, пераказ, сачыненне), якія належаць да розных сфер зносін, выкарыстоўваючы формы апісання, апавядання, разважання. Створаныя навучэнцам тэксты павінны таксама дэманстраваць уменне пісаць пад дыктоўку, перадаваць сваімі словамі змест тэксту, а таксама знаходзіць і выпраўляць памылкі.

Агульнавучэбныя задачы. Вырашаюцца ў працэсе набыцця ўменняў: працаваць з кнігай, слоўнікам, тэхнічнымі сродкамі, рабіць навучальныя запісы, лагічна і паслядоўна будаваць выказванне, выкарыстоўваць пераклад і г.д.

Сацыякультурныя задачы. Дасягаюцца падчас набыцця лінгвакраіназнаўчых ведаў, навыкаў, уменняў, што складаюць аснову сацыякультурнай кампетэнцыі.

Прафесійныя задачы. Іх дасягненне звязана з набыццём ведаў і развіццём навыкаў і ўменняў, неабходных для будучай прафесійнай дзейнасці на занятках па практыцы маўлення. Такія задачы вырашаюцца ў выніку чытання і абмеркавання тэкстаў педагагічнай скіраванасці, наведвання заняткаў, падрыхтоўкі рэфератаў. Тым самым забяспечваецца ўзаемадзеянне практычнага курса мовы з профільнымі дысцыплінамі.

Агульнаадукацыйная мэта навучання

Гэта мэта навучання прадугледжвае выкарыстанне навучэнцамі беларускай мовы для павышэння агульнай культуры, пашырэння кругагляду, ведаў пра краіну, мова якой вывучаецца і – праз пасрэдніцтва мовы – пра навакольны свет у цэлым. Агульнаадукацыйная мэта навучання дасягаецца ў выніку аналізу выкарыстаных на занятках тэкстаў, гутарак з навучэнцамі, абмеркаванні актуальных праблем, прагляду відэастужак і інш. Падчас рэалізацыі гэтай мэты навучання паляпшаецца практычнае валоданне не толькі замежнай, але і роднай мовай навучэнцаў у выніку супастаўлення сістэм дзвюх моў і наяўных у іх спосабаў выражэння думак. Дасягненне агульнаадукацыйнай мэты ўносіць уклад у развіццё лагічнага мыслення навучэнцаў у выніку выканання такіх заданняў, як: складанне планаў, тэзісаў, а таксама спрыяе ўдасканаленню культуры зносін, прыёмам разумовай працы.

Дасягненне агульнаадукацыйнай мэты прадугледжвае набыццё навучэнцамі краіназнаўчых і лінгвакраіназнаўчых ведаў. *Краіназнаўчыя* веды складаюцца з звестак пра краіну, мова якой вывучаецца, у склад іх уваходзіць інфармацыя пра геаграфічныя і прыродныя ўмовы Беларусі, яе дзяржаўным ладзе, культуры краіны і яе ўкладу ў сусветную культуру, адукацыйных установах, святах, знамянальных датах і інш. *Лінгвакраіназнаўчыя* веды даюць уяўленне пра нацыянальна-культурную спецыфіку маўленчых зносін носьбіта мовы, якая ўключае безэквівалентную лексіку, фонавыя веды, закладзеныя ў імёнах уласных, прыказках, прымаўках, фразеалагізмах, назвах прадметаў і з’яў традыцыйнага і новага побыту, асаблівасцях паводзін і этыкету, якія на занятках па мове разглядаюцца з пункту гледжання адлюстравання ў іх культуры, нацыянальна-псіхалагічных асаблівасцей, вопыту людзей. Пры гэтым пашыраецца лінгвістычны круггляд навучэнцаў праз паглыбленне ведаў пра беларускую мову як сродак міжнародных зносін. Такія веды ствараюць спрыяльныя магчымасці для лепшага разумення роднай мовы і ўдзелу ў дыялогу дзвюх культур – беларускай і роднай.

Выхаваўчая мэта навучання

Гэта мэта навучання рэалізуецца праз сістэму асобных адносін навучэнца, які далучаецца да мовы і культуры актыўных носьбітаў мовы. Яна прадугледжвае вырашэнне задач, звязаных з фарміраваннем:

а) паважлівага і добрабычлівага стаўлення да народа, мова якога стала прадметам вывучэння;

б) сістэмы маральных каштоўнасцей і ацэнкава-эмацыянальнага стаўлення да свету;

в) становага стаўлення да мовы, культуры народа, які размаўляе на гэтай мове;

г) разумення важнасці вывучэння замежнай мовы, запатрабавання карыстацца ёю як сродкам зносін ва ўмовах міжнароднага супрацоўніцтва;

д) пачуцця справядлівасці, усвядомленага стаўлення да маральных учынкаў і дзеянняў людзей, жаданне разабрацца ў пэўнай сітуацыі, зрабіць правільны маральны выбар.

На жаль, з прычыны розных фактараў гістарычнага і ідэалагічнага характару ў працэсе выхаваўчай дзейнасці часам узнікае скажонае ўяўленне пра носьбітаў той мовы, якая вывучаецца, і іх культуру. Такое ўяўленне пра моўную асобу і яе нацыянальную культуру рэдка, але яшчэ сустракаецца ў асобных тэкстах і навучальных матэрыялах.

Фарміраванне актыўнай жыццёвай пазіцыі разглядаецца ў якасці важнай задачы, якая вырашаецца ў працэсе навучальна-выхаваўчай працы. Выкладчык пры гэтым імкнецца выпрацаваць у навучэнцаў пачуццё адказнасці, павагі да асяроддзя, добрасумленнае стаўленне да працы. Выхаваўчая мэта рэалізуецца пры чытанні і абмеркаванні тэкстаў, гутарак, сустрэч з носьбітамі мовы, экскурсій. Яе характар і змест павінны будавацца з улікам узроставых асаблівасцей навучэнцаў, іх інтарэсаў, узроўню валодання мовай.

Развіццёвая мэта навучання

Выяўляецца ў дзейнасці выкладчыка, накіраванай на развіццё моўных здольнасцей навучэнцаў, культуры маўленчых паводзін, агульнавучэбных уменняў, устойлівай цікавасці да вывучэння мовы, такіх якасцей асобы, як устойлівыя становішчыя эмоцыі, маральныя якасці, памяць і інш. Пры развіцці асобы сродкамі беларускай мовы прадугледжваецца вырашэнне наступных задач, што спрыяюць іх фарміраванню:

а) развіццё механізмаў моўнай здагадкі і ўмення пераносіць сфарміраваныя веды і навыкі ў новую сітуацыю на аснове праблемна-пошукавай дзейнасці;

б) моўных і маўленчых здольнасцей да авалодання мовай (здольнасць да здагадкі, да адрознівання, да імітацыі, да лагічнасці выкладу, “пачуццё мовы” і інш.);

в) здольнасці і падрыхтаванасці ўступаць у іншамоўныя зносіны, неабходнасці ў далейшай самаадукацыі на беларускай мове;

г) развіцці матывацыі да далейшага авалодання беларускай культурай і беларускай мовай як элементам культуры;

д) удасканаленне псіхічных функцый, звязаных з маўленчай дзейнасцю: відаў успрымання, памяці, устойлівай увагі, слоўна-лагічнага мыслення;

е) развіццё эмацыянальна-валявой сферы: устойлівых станоўчых эмоцый, актыўнасці асобы, здольнасці пераадольваць цяжкасці, настойлівасці ў дасягненні пастаўленай мэты, працавітасці, дапытлівасці, імкнення да самавыяўлення.

Найбольш спрыяльныя ўмовы для рэалізацыі ўсіх мэт навучання маюць месца пры арганізацыі заняткаў ва ўмовах моўнага асяроддзя, што дазваляе максімальна выкарыстоўваць метады дэманстрацыі і непасрэдных зносін навучэнцаў з носьбітамі мовы. Адзінства мэтай навучання дазваляе пазбегнуць аднабаковасці ў навучанні, калі адны мэты, напрыклад практычная, вырашаюцца асобна ад іншых. Важна таксама, каб мэты навучання ўсведамляліся навучэнцамі і былі імі трывала засвоены. Калі мэты стануць матывамі навучальнай дзейнасці навучэнцаў і будуць успрымацца імі як асобна значныя, роля навучэнца як аб'екта навучання можа змяніцца: ён стане суб'ектам дзейнасці па авалоданні мовай, што становіцца паўплывае на вынікі навучання.

Г.К. Чахоўскі

РЭКЛАМНЫ ТЭКСТ: АСАБЛІВАСЦІ ГЕНЕРАВАННЯ, СТРУКТУРАВАННЯ І ЎСПРЫМАННЯ

Для грамадзян Рэспублікі Беларусь апошнія два дзесяцігоддзі рэклама стала звыклай жыццёвай з'явай, нягледзячы на тое, што яна мае працяглую гісторыю. Слова “рэклама” запазычана ў другой палове XIX ст. з французскай мовы, дзе *reclame* узыходзіць да лацінскага *reclamare* – ‘крычаць, выкрыкваць, заклікаць’. Першапачаткова рэклама існавала ў вуснай форме. Гандляры Старажытнага Егіпта і Старажытнай Грэцыі не проста заклікалі пакупнікоў, але складалі песні і вершы, якія ўсхваляюць якасці тавара, прыцягваючы да яго ўвагу людзей.

І цяпер рэклама сустракаецца ў яе зыходнай форме не толькі ў гандляроў: у многіх замежных краінах можна ўбачыць і пачуць заклікі ў рэстараны і кафэ, якія расхвальваюць кухню ўстаноў і магчымасці выдатнага адпачынку.

З 1593 г. пачалося пашырэнне і пісьмовай рэкламы: лічыцца, што менавіта тады з'явілася першая рэкламная афіша. У 1611 г. бярэ пачатак рэкламны бізнэс: у Лондане адкрываецца першае рэкламнае бюро. Выхад у 1622 г. першай газеты на англійскай мове “*Weekley News*” дае штуршок да бурнага развіцця рэкламнай справы. Газета “*Thatler*” раіла аўтарам тэкстаў: “Вялікае мастацтва напісання рэкламных аб'яў заключаецца ў адшуканні правільнага падыходу, каб захапіць увагу чытача, без чаго добрая вестка можа апынуцца незаўважанай ці згубіцца сярод паведамленняў пра банкруцтва”.